

18.5.2021

Eduskunnan hallintovaliokunnalle

HaV@eduskunta.fi

**LAUSUNTOPYYNTÖ: HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE AVOIMEN DATAN DIREKTIIVIN
TÄYTÄNTÖÖNPANOJA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI, HE 74/2021 VP**

Suunniteltu sääntely kohdentuu julkisen sektorin toimijoiden hallussa oleviin tietoihin, julkisin varoin tuotettuihin ja tietovarastossa julkaistuihin tutkimusaineistoihin sekä tietyillä toimialoilla toimivien julkisyhteisöjen määräysvallassa olevien yritysten tietoihin, mikäli yritys sallii tietojen käytön tai on velvollinen sallimaan niiden uudelleen käytön. Tavoite julkisin varoin tuotetun tiedon laajasta ja avoimesta uudelleen käytöstä on hyvä ja sitä on pyritty edistämään eri toimenpitein jo usean vuoden ajan. Viimeisimmät toimenpiteet ovat tänä keväänä lausunnolla ollut valtiovarainministeriön ehdotus tiedon hyödyntämisen ja avaamisen strategisista tavoitteista julkiselle hallinnolle sekä tiedonhallintalautakunnan julkisen hallinnon tiedon hyödyntämisen suositustaoston toiminnan käynnistyminen.

Tiedonhallintalaissa (906/2019) säädetään viranomaisten tietojen hallinnasta, tietojen saatavuudesta sekä tietojen luovuttamisesta teknisen rajapinnan kautta. Tietojen avaamisen ja hyödyntämisen vaatimukset kohdistuvat tietojen ensisijaiseen käyttötarkoitukseen, joten niissä ei huomioida tietojen koko elinkaarta.

Asiakirjojen ja tietojen saataville asettaminen yhdessä niiden metatietojen kanssa edellyttää sitä, että viranomaiset ovat määrittäneet tietoineistojensa säilytysajan ja arkistointitarpeen ja että avaamisessa keskeiset asiakirjojen ja tietojen julkisuutta koskevat metatietoarvot on määritelty oikein. Lyhytaikaisesti säilytettävää tietoa ei ole järkevää julkaista. Tiedonhallintalain edellyttämät tiedonhallintamalli ja asiakirjojen julkisuuskuvaukset eivät välttämättä riitä julkaistavien tietojen laadun arviointitoimenpiteinä, vaan tietoja ja asiakirjoja on tarkasteltava yksityiskohtaisemmin ja toimenpiteet tulisi pystyä mahdollisimman pitkälti automatisoimaan, jotta tiedon avaaminen olisi luonteva osa tiedonhallintalain säätelemää osaa tiedon elinkaaren hallinnasta.

Keinot tietojen avaamiseen ovat kuitenkin pitkälti suosituksia. Keinojen konkretisoiminen edellyttää helppokäyttöisiä ja tietojärjestelmiin integroitavia palveluita, jotta tavoitteet tietoineistojen avaamisesta, uudelleen käytöstä ja hyödyistä voidaan saavuttaa. Hallituksen esityksessä tällaisena palveluna mainitaan ainoastaan digi- ja väestötietoviraston ylläpitämä avoindata.fi -palvelu. Tiedon turvalliseen avaamiseen tarvitaan myös muita keskitettyjä palveluita, jotka mahdollistavat tarvittaessa avattavien tietojen anonymisoinnin/pseudonymisoinnin sekä tarjoamisen käyttöön joko avoindata.fi -palvelun tai muun kanavan kautta.

18.5.2021

Tiedon hyödyntämisen ja avaamisen tavoitteilla on huomattavaa taloudellista ja yhteiskunnallista, mutta myös tutkimuksellista vaikuttavuutta, mikä konkretisoituisi erityisesti jo arkistoidun tiedon avaamisena vähintään metatietotasolla.

Kansallisarkiston strategisena tavoitteena on tuottaa arkistoitujen asiakirjojen ja tietojen kansallinen metatietopalvelu, joka mahdollistaa julkisen arkistoidun tiedon laajamittaisen avaamisen. Suunniteltu sääntely ei kuitenkaan kohdistu arkistoidun tiedon avaamiseen, vaikka hallituksen esityksessä viitataan arkistoihin maksujen määräytymisperusteita käsiteltäessä. Tiedonhallintalain velvoitteet eivät ulotu esimerkiksi Kansallisarkistoon siirrettyihin arkistoituihin tietoihin.

Hallituksen esitys julkisin varoin, kuten Suomen Akatemian ja valtioneuvoston kanslian rahoituksella tuotettujen tutkimusaineistojen uudelleen käytöstä koskisi tietoja, jotka tutkijat, tutkimusta harjoittavat organisaatiot tai tutkimusta rahoittavat organisaatiot ovat jo asettaneet julkisesti saataville tietovaraston kautta. Tavoitteena on edistää tieteen avoimuutta mahdollistamalla laajempi tutkimusaineistojen hyödyntäminen. Toisaalta hallituksen esityksessä kuitenkin todetaan, ettei uuden sääntelyn vaikutus ole merkittävä esimerkiksi Suomen Akatemian edellyttäessä muutoinkin tutkimusaineiston avointa saatavuutta mahdollisimman pian tutkimustulosten julkaisemisen jälkeen. Tutkimusaineistojen hallinta sisältyy Akatemian tutkimushankkeilta edellyttämään tiedonhallintasuunnitelmaan. Suomessa on lakiehdotuksesta ja Akatemian edellyttämistä käytännöistä huolimatta edelleen huomattavia puutteita tutkimustiedon hallinnassa, säilyttämisessä, arkistoinnissa ja uudelleen käytön toteuttamisessa.

Hyvän tutkimustiedon hallinnan tulisi perustua lainsäädäntöön ja yhteisiin palveluihin. Hallituksen esitys määrittelee tietovaraston esimerkiksi tutkimusalaakohtaiseksi säilytyspalveluksi, jollaisia Suomessa ei ole Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellistä tietoarkistoa lukuun ottamatta. Se kuitenkin anonymisoi vastaanottamansa yhteiskuntatieteellisen tutkimusaineiston, mikä taas vaikeuttaa tutkimustiedon muuta uudelleen käyttöä kuin avoimena datana julkaisemista.

Tieteellisten seurojen valtuuskunnan koordinoima tieteen avoimuus on edennyt valitettavan hitaasti. Toukokuun 2021 alussa julkaistu tutkimusdatan avoimen saatavuuden osalinjaus sisältää toimenpiteitä tutkimusdatan hallintaan ja palveluiden kartoittamiseen osana kansallista arkkitehtuurityötä, joten tutkimustiedon hallinnan ja uudelleen käytön mahdollistamiin palveluihin on vielä matkaa. On valitettavaa, että Suomi on jäänyt pahasti jälkeen kansainvälisestä kehityksestä myös digitaalisen tutkimustiedon ratkaisuihin.

Pääjohtaja

Jussi Nuorteva

Tutkimusjohtaja

Päivi Happonen

SÄHKÖISESTI ALLEKIRJOITETTU

18.05.2021 Happonen Päivi Tutkimusjohtaja

18.05.2021 Nuorteva Jussi Pääjohtaja